

tot cobert de flors / --- / mas del arbre no say, per ver, / com és nomnat per sa natura, / mas cell pom són d'aytal figura / com són naranjes o taronges; / e semblarien-vos mensonges / --- / si totes les propietats / del fruyt vos volia comptar / ---» en la *Fàula* del mallorquí Guillem de Torroella (c. 1400), v. 133.

En la tradició lexicogràfica, *tarongá*, *-onge*, en J. Marc (1371) i en OPou («*taronges*: malum medicum», 62 i supra), però *toronges* en el Català-Aleman de 1502 (§ 1259, «pomeranczen»); «*taronja*; malum citreum», Busa-N. 1507. Ja he donat cita (a PERA, junt amb *peramany*) de *taronja* en doc. mall. de 1683. En la comparació geomètrica i arquitectònica: «lo cimbori és de hechura ochavada --- y la cúpula, sobre, a manera de *mitja taronja*», B. de Maldà (*Excursions*, p. 63).

La pronúncia vulgar avui és *trònyza* en cat. central (no *təronʒə*, *AlcM*, per bé que hi ha gent educada que ho diu així, i fins val més), però *trònyza* a les comarques gironeses; *tronja* men., amb la coneguda dita «mitja *tronja* ane què sembla? / a s'altra mitja» (Camps Merc, *Folk.* I, 259, 269). En el P. Val. ho sento quasi pertot amb *ó* (Borriol, CastPna., Carcaixent, Sumacàrcer i passim, 1961-3), *tarònyges* només a Benifairó de Vallidigna.

Sense recollir-ho sistemàticament, serà útil reportar les espècies que distingeixen: *taronja verna*, *t. cadenera*, Carcaixent; *t. vèrnes* o de *sánke* (de sang), Sumacàrcer; però a Benifairó diuen *vèrnie*s (cf. la Serra de Bèrnia?), junt amb *clementines*, *washingtones*, *valènsies*. La inicial generalment és *ta-*, però: «no havia menjat quatre gallons de *teronja*», *Canyissaes*, 24; amb *te-* ho anoto a Almassora, CastPna., i *terònyges* o *trònyges* a Borriol; així a Xixona però *taronja* a Alacant (J. G. M. 1935). Amb *to-* conserva gran extensió en cat. occid., tant all Sud (*təronʒə* Massalcoreig, 1935), com a l'Alt Pallars, a totes dues comarques amb *ó*: *təronʒə*, Farrera, Àreu (1933), *turónʒə* Tor (1932); AMAlcover assenyala *taronjo* en algun punt del Ross., *təronʒə* a Alcúdia Mall. (BDLC XI, 256, 43).

En àrab *turúnġ* és propi sobretot d'Espanya i el Matroc, i *turúnġa* és el nom d'unitat corresponent, que *RMa.* tradueix «citrium pomum»; al costat d'això fonts clàssiques porten *'utrúġġ*: notícies de Steiger, *RLiR* x:x, 213n.; Dozy, *Gloss.*, 351; *Suppl.* I, 146a (digne de desconfiança Eguilaz, 507); Lerchundi dóna *tronġa* o *toronġa* com «especie de naranja de tamaño ordinario» (a diferència de la més gran *mguergba*) i amb genèric *turúnġ* (*šāġra at-turúnġ* 'taronger'). L'estructura de l'àr. *turúnġ* el denuncia com a mot manllevat, mentre que *utrúġġ* pot resultar de la tendència a reduir-lo a estructura aràbiga, o bé a manlleu per conducte diferent; de fet hom assenyala *atrunga* i *atrōggā* en arameu.

De tota manera sembla provat que l'origen definitiva no és semític en absolut, sinó provinent de més a l'E., igual que el de l'àr. *nāranġ* d'on han vingut cast. *naranja*, it. *arancio*, fr. *orange*, i el nostre NARONJA, el qual prové del scr. *nāraṅgāb* mot d'origen índic an-ari (Mayrhofer, *Altind. Etym. Wb.* II, 153-54). El

tipus *taronja*, en canvi, designant primitivament altres citrus que la taronja, està amplament representat en les llengües de l'Iran (i armeni *t'urinjġ*): el persa *turunġ* és el Citrus medica, però més a llevant designa varietats de llimona: afganès *turunġ*, baluči *trunġ* 'llimona'.

Sembla aclarir que tot plegat ve del scr. clàssic *mātulungāb* m. 'llimoner', que no és indoeuropeu sinó amb parentela dravídica: tamil *mātalai* «citron», «lemon». Mayrhofer, *op. c.* II, 620-21, pensa en una eliminació mecànica de *mā-* pel fet del manlleu; Kuiper li assenyala un scr. *cholaṅgāb* 'llimoner' (mot de lèxics), i altres, que el fan pensar en un prefix austroasiàtic *mā-*. Tot sotmetent-me al judici dels orientalistes, jo suggeriria que *mā-* es pogué eliminar en penetrar a l'Iran per efecte d'una etim. pop. irània: del persa *turuš* 'agre', amb el seu derivat *turušnāk* 'acidul', dels quals tracta Horn en el *Grundriss der iranischen Philologie* de Geiger II, 183-84; car aquest mot persa és antic i sembla ser d'origen indoeuropeu, emparentat amb el grup eslau del rus i eslavó rus *těrpkiġ* 'agre, aspre', i el germ. comú *therē* (al. *derb* etc.) 'sec, aspre, àzim' (Pok., *IEW*, 1024.6f., etimologia no ben aclarida en detall, però amb suport seriós en molts sentits).

Aprofitem l'ocasió per a alguns complements a *naronja* i variants. També en català, com en it.-oc.-fr., n'ha sortit una variant *aronja* (per confusió amb la *n* de l'article *un, una*). Men. *aranjas* fruit de l'*aranjer* o *aranjera* (al. *ceder*), conreat sobretot a Maó, és diferent de la taronja, sembla més tirant a llimona, Arx. Lluís Salvador (*Die Balearen* II, 340). En el cançoner popular: «als costats de la tomba - hi han nat dos *arongés*, / si 'n llevant *aronjas* blanques - y de vermellas també»; «a l'horta del meu pare - un *arongé* hi ha - fa las *aronjas* dolsas - qu'altra fruyta no hi ha»; «Don Gómit --- a las flos no n'és gustado - no s'hi aficiona no, / s'aficiona amb *aronjas* - amb *aronjas* y am <lli>mós», MilàF (*Romillo.*, 235C, 547, versió del Gironès; 245C). Sobre *naronja* amb *n-*, Moll, *AORBB* III, s. v.; i G. de Torroella, *Fàula*, supra.

DERIV.: *Taronger* [Busa-N., 1507, «malus citres»], «malus medica» (*ThPu.*, 53). La forma masculina és avui la predominant en tot el territori lingüístic, des de les Alberes fins a Alacant i les Illes, incloent-hi Eiv. (PzCabr.), amb la gran majoria del P. Val., sovint en la toponímia d'allà (*Albalat de Tarongers*, cap a Morvedre); localment variant amb *te-* (S. Guinot, *Esc. Castellon.*, 34), *terònyġé* a Alcalà de Xivert (1961). «Una cansoneta nova - yo la diré, / del pardal quan s'ajucava - al *terongé*», MilàF (*Romillo.*, 530, potser Penedès i S. xvi). El fem., a part de Mall.: *prədérés dəs* *toronġéras* nom d'una pedrera i sementera a Muro (1964); *terònyġera* (o *ta-*) Almassora (1961).

Tarongerar, el colle, al Princ. [Lab. 1840], però *tarongerar* val. (*taronġerál* Torrent, 1962) i mall. (JnRoselló, *Manyoc*, 121); també s'havia usat *taronjar* (Traver, *Antigs. CastPna.*, p. 466); *AlcM* dóna, però, també *tarongerar* val. i bal.; *tarongerada* (DAg.). *Tarongeta* [Belv.]; de la toponímia es podria deduir que hi havia hagut un colle. mossàrab *Tarongeta* 'taronge-